

Iva Lana Lanščak¹

RECORDS OF THE DEPARTMENT OF EDUCATION IN FOND HEAD OF DISTRICT MURSKA SOBOTA – DISTRICT SCHOOL BOARD FOR PREKMURJE IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES FROM 1920 TO 1929

Abstract

Purpose: *The purpose of this paper is to present the content of the education department files from the collection of the District Authority of Murska Sobota – District School Council for Prekmurje, collected in the period of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (Kingdom of SHS) between 1920 and 1929. The analysis of these archival sources provides insight into educational administration and its content and linguistic characteristics within a historical context.*

Methodology: *The paper outlines the history of the Prekmurje region during the period of the Kingdom of Hungary and the Kingdom of SHS, allowing for an understanding of administrative division and office practices during the studied period. A descriptive data collection method was employed. The empirical section includes the historical analysis of the creator and the collection, as well as a catalog of archival material according to the ISADg2 standard in the database of the Slovenian Public Archive Service, with a focus on the material-technical condition of the records.*

Results: *The results showed that the collection is hierarchically structured and that the creator operated under various titles, most recently as a district chief. The archival material was already organized chronologically by year and file number, which prevented reconstruction of the collection's original arrangement. The files are well-preserved, easily readable, and primarily pertain to elementary school matters in the districts of Murska Sobota and Dolnja Lendava between 1920 and 1929.*

Discussion: *The findings confirm the appropriate archival organization of the collection, enabling a review of established office management practices during*

1 Iva Lana Lanščak, a master's student in the 2nd cycle of Archival Studies and Documentation at Alma Mater Europaea, ECM, email: ivalana90@gmail.com.

the period of the Kingdom of SHS. The preservation of the material and the accessibility of the content serve as valuable resources for further research on the role of educational institutions in the region and the development of educational policy in the post-World War I period.

Keywords: history of Prekmurje, administration in Prekmurje, Kingdom of SHS, administration in the Kingdom of SHS, District Authority of Murska Sobota – District School Council for Prekmurje.

FASCICOLI DEL DIPARTIMENTO PER L'ISTRUZIONE NEL FONDO DELL'AUTORITÀ DISTRETTUALE DI MURSKA SOBOTA – CONSIGLIO SCOLASTICO DISTRETTUALE PER IL PREKMURJE NEL REGNO DEI SERBI, CROATI E SLOVENI NEL PERIODO 1920-1929

Abstract

Scopo: *Lo scopo di questo articolo è presentare il contenuto dei fascicoli del dipartimento per l'istruzione provenienti dal fondo dell'Amministrazione distrettuale di Murska Sobota – Consiglio scolastico distrettuale per il Prekmurje, raccolti nel periodo del Regno dei Serbi, Croati e Sloveni (Regno di SHS) tra il 1920 e il 1929. L'analisi di queste fonti d'archivio offre una visione dell'amministrazione educativa e delle sue caratteristiche contenutistiche e linguistiche in un contesto storico.*

Metodologia: *L'articolo presenta la storia della regione del Prekmurje durante il periodo del Regno d'Ungheria e del Regno di SHS, consentendo di comprendere la divisione amministrativa e le pratiche di ufficio nel periodo in esame. È stato impiegato un metodo descrittivo di raccolta dei dati. La sezione empirica include l'analisi storica del creatore e del fondo, oltre a un inventario del materiale d'archivio secondo lo standard ISADg2 nel database del Servizio pubblico d'archivio sloveno, con un focus sullo stato materiale-tecnico del materiale.*

Risultati: *I risultati indicano che il fondo è strutturato gerarchicamente e che il creatore dei fascicoli ha operato sotto vari titoli, più comunemente chiamato capo distrettuale. Il materiale d'archivio era già organizzato cronologicamente*

per anno e numero di protocollo, il che ha impedito la ricostruzione dell'ordinamento originale del fondo. I fascicoli sono ben conservati, facilmente leggibili e si riferiscono principalmente alle questioni scolastiche elementari nei distretti di Murska Sobota e Dolnja Lendava tra il 1920 e il 1929.

Discussione: *I risultati confermano l'adeguata organizzazione archivistica del fondo, consentendo una revisione delle pratiche stabilite di gestione degli uffici durante il periodo del Regno di SHS. La conservazione del materiale e l'accessibilità del contenuto costituiscono una preziosa risorsa per ulteriori ricerche sul ruolo delle istituzioni educative nella regione e sullo sviluppo delle politiche educative nel periodo successivo alla prima guerra mondiale.*

Parole chiave: *storia del Prekmurje, amministrazione nel Prekmurje, Regno di SHS, amministrazione nel Regno di SHS, Amministrazione distrettuale di Murska Sobota – Consiglio scolastico distrettuale per il Prekmurje.*

SPISI ODDELKA ZA PROSVETO V FONDU SRESKO NAČELSTVO MURSKA SOBOTA – OKRAJNI ŠOLSKI SVET ZA PREKMURJE V KRALJEVINI SHS V CASU OD 1920 DO 1929

Izvleček

Namen: *Namen prispevka je predstaviti vsebino spisov oddelka za prosveto iz fonda Sreskega načelstva Murska Sobota – Okrajnega šolskega sveta za Prekmurje, zbrane v obdobju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) med leti 1920 in 1929. Analiza teh arhivskih virov omogoča vpogled v izobraževalno administracijo ter njene vsebinske in jezikovne značilnosti v zgodovinskem kontekstu.*

Metodologija: *V prispevku je predstavljena zgodovina ozemlja Prekmurja v času Kraljevine Ogrske in Kraljevine SHS, kar omogoča razumevanje upravne delitve ter pisarniških praks v obravnavanem obdobju. Uporabljena je bila deskriptivna metoda zbiranja podatkov. Empirični del zajema opredelitev historiata ustvarjalca in fonda ter popis arhivskega gradiva po standardu ISADg2 v podatkovni bazi Slovenske javne arhivske službe, s poudarkom na materialno-tehničnem stanju gradiva.*

Rezultati: *Rezultati so pokazali, da je fond hierarhično strukturiran in da je ustvarjalec je deloval pod različnimi nazivi, nazadnje kot sreski načelnik. Arhivsko gradivo je že bilo urejeno kronološko po letih in delovodnih številkah, zaradi česar prvotne ureditve fonda ni bilo mogoče rekonstruirati. Spisi so dobro ohranjeni, lepo berljivi in se nanašajo predvsem na osnovnošolske zadeve v srezu Murska Sobota in Dolnja Lendava med letoma 1920 in 1929.*

Diskusija: *Ugotovitve potrjujejo ustrezno arhivsko organizacijo fonda, ki omogoča pregled nad vzpostavljenimi praksami pisarniškega poslovanja v obdobju Kraljevine SHS. Ohranjenost gradiva in dostopnost vsebin predstavlja dragocen vir za nadaljnje raziskave vloge izobraževalnih institucij v regiji in razvoj izobraževalne politike v obdobju po prvi svetovni vojni.*

Ključne besede: *zgodovina Prekmurja, uprava v Prekmurju, Kraljevina SHS, uprava v Kraljevini SHS, Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje.*

UVOD

V Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih je arhivsko gradivo v 2. členu opredeljeno kot tisto dokumentarno gradivo, ki je trajnega pomena za kulturo, zgodovino in druge znanosti oz. je tisto dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za pravni interes fizičnih in pravnih oseb. Arhivsko gradivo se lahko uporablja v raziskovalne namene, za zgodovinska predavanja in razstave ali za namene poslovanja (Žontar 1984, 140). Zgodovinskih ugotovitev ni možno dokazovati s poskusi, zato je arhivsko gradivo znanstveni dokaz zgodovinskih ugotovitev, ki temeljijo na arhivskem gradivu (Žontar 2003, 19). Pri oblastnih organih, podjetjih, društvih, posameznih osebah in družinah nastajajo raznovrstni zapisi ob izpolnjevanju poslovnih, pravnih in upravnih dejanj. Arhivistika se ukvarja predvsem s tem, kako bi lahko tem zapisom omogočila nov namen primerjaje s tistim, zaradi česar so ti zapisi izvirno nastali, in da bi se ti zapisi ohranili neomejen čas (Žontar 2003, 7). Arhivski fondi so odsev upravnega delovanja ustvarjalcev, pri katerih so nastajali, zato je pomembna seznanjenost s funkcijami in strukturami javne uprave in tudi drugih ustanov, ki so delovale v preteklosti (Žontar 2003, 8).

Prekmurje je bilo od konca 9. stoletja del Madžarske in je bilo v 11. in 12. stoletju upravno razdeljeno na dve županiji (lat. comitatus, madž. vármegye). Županiji Zala je pripadal dolnji del Prekmurja z Lendavo, županiji Vas (Železna) pa je pripadal gornji del Prekmurja z Mursko Soboto. Od leta 1176 je upravna meja med tema županijama predstavljala tudi cerkveno mejo med škofijama Zagreb in Győr. Skrajni severni del zagrebske škofije so pogosto imenovali *districtus Transmuranus*, in ravno od tod se je nato ime Prekmurje razširilo na celotno območje današnjega Prekmurja, ki je prišlo v okvir Slovenije po prvi svetovni vojni (Cvirn idr. 1999, 103). Prebivalci Prekmurja so v času ogrskega kraljestva sledili verski opredelitvi svojih zemljiških gospodov in tako sta se poleg katoliške vere uveljavili še evangeličanska (luteranstvo) in kalvinska vera (Cvirn idr. 1999, 160). Dne 29. oktobra 1918 je bila na Kongresnem trgu v Ljubljani razglašena ustanovitev Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (v nadaljevanju Država SHS) (Cvirn idr. 1999, 308). Država SHS je predstavljala le provizorično republiko, saj še ni prišlo do zedinjenja z drugimi jugoslovanskimi narodi (Vilfan 1996, 465). Dne 1. decembra 1918 je bila ustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (v

nadaljevanju Kraljevina SHS), v kateri se je Kraljevina Srbija združila z bivšo Kraljevino Črne gore in z Državo SHS (Čepič idr. 1979, 598). Medtem je bilo Prekmurje še vedno del Ogrske, ki je bila od 23. marca 1919 dalje sovjetska republika 131 dni. Po padcu sovjetske republike in podpisu trianonske mirovne pogodbe z Madžarsko je Prekmurje pripadlo Kraljevini SHS (Vilfan 1996, 470). Trianonska pogodba, ki je bila podpisana dne 4. junija 1920, je določila mejo med Madžarsko in Kraljevino SHS (Mayer in Molnár 2008, 314).

Dne 17. avgusta 1919 je vojska izročila Prekmurje v upravo civilnemu komisarju Lajnšicu (Kokolj 1984, 20). S strani deželnega višjega šolskega sveta je bil potrjen predlog, da se za Prekmurje ustanovi okrožni šolski svet, katerega naloga bi bila urediti razmere na področju šolstva. Dne 9. oktobra 1919 se je v Murski Soboti na prvi seji šolskega sosveta za Prekmurje ta osnoval tako, da je bil za predsednika postavljen civilni komisar, za namestnika pa okrajni šolski nadzornik za Prekmurje (Kokolj in Horvat 1977, 298–299). Šolski zakon za Štajersko bi naj dobil veljavo tudi v Prekmurju in tako bi postale vse šolske zadeve poverjene višjemu šolskemu svetu v Ljubljani, okrajnemu šolskemu svetu in krajnemu (krajevnemu) šolskemu svetu. Okrajni šolski svet za Prekmurje bi se naj ustanovil na sedežu civilnega komisariata (Kokolj in Horvat 1977, 299–300).

Prekmurje je bilo po zasedbi leta 1919 en sam okraj pod politično upravo civilnega komisarja, ki je imel sedež v Murski Soboti in ekspozituro v Dolnji Lendavi (Lendava). Dne 12. maja 1921 pa je izšla uredba o ustanovitvi okrajnega glavarstva, ki bi imel sedež v Murski Soboti in ekspozituro v Dolnji Lendavi. Okrajno glavarstvo bi naj pričelo s svojim delovanjem dne 1. junija istega leta s prenehanjem delovanja civilnega komisariata. Civilni komisar je tako postal okrajni glavar. V sestavu političnega okraja pa je bil le en šolski okraj za Prekmurje (Kokolj in Horvat 1977, 364).

Dne 12. julija 1921 je bila namesto deželne vlade postavljena pokrajinska uprava za Slovenijo, ki je delovala do konca leta 1923, na mesto katere sta ob prehodu iz leta 1923 na leto 1924 stopila velika župana oblasti (Vilfan 1996, 471). Na podlagi 1. člena Uredbe o razdelitvi države na oblasti² iz leta 1922 je Prekmurje spadalo pod mariborsko oblast, ki je imela sedež v Mariboru. Na podlagi 2. člena Zakona o obči

2 Uredba o razdelitvi države na oblasti. Ur. l. Pokrajinske uprave za Slovenijo 49/22.

upravi ³iz leta 1922 so zadeve obče uprave v oblasti opravljali oblastni veliki župani, v srezu (okraj) pa sreski poglavar. Na podlagi Zakona o oblastni in sreski samoupravi ⁴iz leta 1922 so se okrajna glavarstva preimenovala v sreska poglavarstva.

Dne 10. junija 1924 je bila sreska ekspozitura v Dolnji Lendavi ukinjena in takrat sta s svojim delovanjem pričeli dve sreski poglavarstvi, in sicer v Murski Soboti in Dolnji Lendavi. Dotedanji šolski okraj za Prekmurje je bil razdeljen na murskosoboškega in dolnjelendavskega (Kokolj in Horvat 1977, 365). Dne 6. junija 1929 so razpustili oblasti in njihove organe, ki pa so delovali še do 4. decembra 1929. Banovine so postale nova upravna območja in tako sta se mariborska in ljubljanska oblast združili v Dravsko banovino (Vilfan 1996, 471). S sprejetjem Zakona o notranji upravi ⁵z dne 19. junija 1929 so se predstojniki okrajev imenovali sreski načelniki, ki so delovali na sreskih načelstvih (Vilfan 1996, 472).

Arhivsko gradivo sreskega načelstva Murska Sobota se hrani v Pokrajinskem arhivu Maribor od takrat, ko je to gradivo izročila Študijska knjižnica v Murski Soboti (Žontar 2003, 266). V Mariboru je bil javni arhiv ustanovljen leta 1933. Po takratnem poslovniku je delovno območje Banovinskega arhiva zajemalo del Koroške, ki je bil pod Jugoslavijo, Prekmurje in bivšo slovensko Štajersko. Arhiv v Mariboru je dobil naziv Pokrajinski arhiv Maribor s statutom leta 1963 in je pristojen na območju trinajstih upravnih enot, med njimi tudi za Mursko Soboto (Pokrajinski arhiv Maribor 2009, uvodna poglavja).

ZGODOVINA UPRAVE NA OBMOČJU PREKMURJA

Današnje ozemlje Prekmurja je bilo konec 11. stoletja vključeno v ogrsko cerkveno in civilno organizacijo. V fevdalno-pravnem pogledu je bil manjši del ozemlja Prekmurja dodeljen županiji Zala (madž. Zalavármegye), večji del ozemlja Prekmurja pa je pripadel Železni županiji (madž. Vasvármegye) (Novak 1986, 18).

Županije (lat. comitatus, madž. vármegye) so nastale kot enote vladarske posesti že v času kralja Štefana I., pozneje so postale plemiške ter prevzele zadeve uprave na nižji stopnji. Na čelu županije je deloval veliki župan (madž. főispán) (Leskovec 2003, 9–10). Županije so volile plemiške sodnike, ki so sčasoma poleg sodnih dobili upravne naloge ter postali predstojniki manjših teritorialnih enot,

3 *Zakon o obči upravi*. Ur. l. Pokrajinske uprave za Slovenijo 49/22.

4 *Zakon o oblastni in sreski samoupravi*. Ur. l. Pokrajinske uprave za Slovenijo 49/22.

5 *Zakon o notranji upravi*. Ur. l. Ljubljanske in mariborske oblasti 76/1929.

okrajev (lat. processus, madž. járás). Predstojniki teh okrajev so bili višji plemiški sodniki (madž. főszolgabíró). Ti okraji so se delili na še nižje enote, okrožja (lat. circulus, madž. kerület), katerih predstojniki so bili nižji plemiški sodniki (madž. alszolgabíró). Pisarniško delo so v županijah vodili županijski notarji (lat. notarius, madž. vármegyei jegyző) (Leskovec 2003, 10).

Glede na cerkvenoupravno ureditev je dolnji del Prekmurja v sklopu beksinskega arhidiakonata in prekmurskega distrikta (lat. districtus Transmuranus) spadal pod zagrebško škofijo (Zelko 1996, 101). Zagrebška škofija je bila ustanovljena leta 1094 (Novak 1986, 18). Gornji del Prekmurja pa je v sklopu vašvarskega arhidiakonata upravljal Győr. Del ozemlja vašvarskega arhidiakonata je zajemal distrikte, med katerimi sta bila tudi Slovenska krajina (madž. Tótság – izraz za slovansko pokrajino) in Stražna krajina (lat. terra speculatorum, madž. Őrség) (Zelko 1996, 71).

V 16. stoletju se je na območju Prekmurja začel uveljavljati protestantizem pod vplivom ogrskih fevdalcev, in sicer v obliki evangeličanstva (luteranstvo), v manjši meri pa tudi kalvinstva (reformirana veroizpoved) (Novak 1986, 20).

Celotno območje Prekmurja (del, ki je pripadal županiji Zala in del, ki je pripadal Železni županiji) je bilo priključeno škofiji v Sombotelu (madž. Szombathely) leta 1777 (Novak 1986, 20). Čeprav je bilo po približno tisoč letih območje Prekmurja leta 1919 odtrgano od Ogrske, je ne glede na državno mejo ostalo pod oblastjo škofije v Sombotelu še vse do leta 1923, ko je administrator katoliških župnij v Prekmurju postal lavantinski škof (Kokolj in Horvat 1977, 367–368). Pravnomočno je Prekmurje postalo del mariborsko-lavantinske škofije dne 9. junija 1964 (Smej 2006, 68).

Po letu 1849 se je sistem uprave spremenil in na čelu uprave za Ogrsko je deloval namestnik, ki so mu bili podrejeni distrikti, ki so se upravno delili na županije, pri čemer sta županiji Zala in Železna županija spadali pod *šopronski* distrikt. Na čelu županj so takrat delovali županijski šefi. Tudi okraji, kot najnižje upravne enote, so se preoblikovali in na čelu teh je deloval komisar (Leskovec 2003, 13–14).

V dobi dualizma od leta 1867 se je izoblikoval upravni sistem meščanske Ogrske, ki se je z nekaterimi izjemami obdržal do leta 1945 (Leskovec 2003, 15). Županije so še vedno imele svoje upravno področje dela, ampak so bile določene upravne zadeve predane državnim organom, ki so bili neposredno odvisni od vlade. Nadzor nad šolstvom so imeli državni distriktni višji nadzorniki (Leskovec 2003, 15).

Upravo šolstva je vodil kraljevski namestniški svet, Ogrska pa je bila razdeljena na šolska okrožja (madž. tankerület). Od teh distriktov oz. okrožij je győrskemu okrožju pripadala Železna županija in s tem tudi gornji del Prekmurja, zagrebškemu okrožju pa sta pripadali Hrvaška in Slavonija, s tem tudi dolnji del Prekmurja. Tem okrožjem so načelovali glavni ravnatelji (madž. főigazgatók). V okrožjih so ravnateljem pomagali še šolski nadzorniki (Kokolj in Horvat 1977, 70). Šolski nadzorniki (madž. tanfelügyelő) so predstavljali šolsko oblastvo druge stopnje in opravljali nadzor nad ljudskimi, občinskimi, verskimi in zasebnimi šolami. Nadzorovali so pouk in šolsko upravo. Vsaka županija je hkrati predstavljala tudi šolsko okrožje. O vseh zadevah in vprašanjih glede šol je šolski nadzornik poročal županijski upravni komisiji (madž. közigazgatási bizottság), ki je predstavljala izvršno oblast šolske uprave. Šolski nadzornik je tako predstavljal vez med šolami in oddelkom za prosveto pri županijski upravni komisiji (Kokolj in Horvat 1977, 160).

V manjših mestih je šole upravljali župnik, v posameznih okrožjih pa je nadzor nad šolami opravljal okrožni šolski nadzornik. Za vso šolstvo v deželi je skrbel glavni ravnatelj, ki je bil podrejen kraljevskemu svetu (Kokolj in Horvat 1977, 102).

Na Ogrskem je delovalo več vrst verskih šol, na območju Prekmurja so to bile katoliške, židovske (v nadaljevanju judovske)⁶, evangeličanske in kalvinske šole (Kokolj in Horvat 1977, 155).

Tako pri protestantih kot tudi pri katolikih je bilo šolstvo tesno povezano s cerkvijo. Šole so se na območju Prekmurja razvile v 17. stoletju, kjer so duhovniki in učitelji učili otroke vero, cerkvene pesmi ter branja in računanja. Ogrska zakonodaja je v času dualizma na verskih šolah dovoljevala materinščino kot učni jezik. Proti koncu 19. stoletja so se otroci obvezno učili tudi madžarski jezik, verouk pa se je ohranil v domačem jeziku (Novak 1986, 22). V času Kraljevine Ogrske je bila verskim šolam priznana samouprava in tako so smeli voliti učitelje ter uporabljati knjige v prekmurskem narečju (Kokolj in Horvat 1977, 475). Tako so v evangeličanskih in katoliških verskih šolah ter v cerkvah poučevali s pomočjo teh knjig vse do takrat, ko je s priključitvijo Prekmurja h Kraljevini SHS Višji šolski svet v Ljubljani ukinil in nadomestil prekmurščino s slovenskim knjižnim jezikom (Kokolj in Horvat 1977, 65).

6 V večini obravnavane literature se pojavlja izraz *židovski* in ne *judovski*. Več o tem: Toš (2012). *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*.

Šolski odbor (madž. iskolaszék) je predstavljal krajevno šolsko oblastvo osnovne stopnje (Kokolj in Horvat 1977, 159). Na podlagi zakonskega člena XXVIII. o šolskih oblasteh za osnovno šolstvo iz leta 1876⁷ so občinski šolski odbori (madž. községi iskolaszékek) nadzorovali občinske šole, z verskimi šolami pa so upravljali verski šolski odbori (madž. felekezeti iskolaszékek). Na območju Prekmurja so šolski odbor imenovali šolski *stolec* (Kokolj in Horvat 1977, 159). Ti šolski *stolci* so predstavljali verske občine. Na mestu predsednika okrajnega šolskega *stolca* je deloval župnik, ki je nastavljal učitelje. (Kokolj in Horvat 1977, 319–321). Med leti 1918–1929 je v razvoju avtonomije (samouprave in uprave) na pokrajinski ravni prihajalo do sprememb, pri občinskih in sreskih (okrajnih) oblasteh pa je obveljala avstrijska zakonodaja, prihajalo pa je do sprememb pri nadzornih organih (Stiplovšek 1995, 18). Na področju nižjih upravnih in samoupravnih oblastev ni prišlo do večjih sprememb, okrajna glavarstva so nadaljevala s svojim načinom poslovanja (Bogataj 1937, 2).

Na ljudskem zborovanju dne 29. oktobra 1918 je bil na Kongresnem trgu v Ljubljani proglašen razpad Avstro-Ogrske in vključitev v Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki bi imela središče v Zagrebu (Marolt, 1999, 127). V Zagrebu je Narodni svet (Narodno vijeće) 31. oktobra 1918 imenoval Narodno vlado za Slovenijo (Marolt 1999, 218), ki je na skoraj vseh področjih predstavljala najvišjo izvršilno in zakonodajno oblast (Stiplovšek, 1995, 18). Država Slovencev, Hrvatov in Srbov je prenehala obstajati 1. decembra 1918, ko se je Država SHS združila s kraljevino Srbijo in Črno goro (Bogataj 1937, 2). Dne 1. decembra 1918 je bilo ustanovljeno Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev (Marolt 1999, 222). Regent Aleksander je dne 23. januarja 1919 razpusil Narodno Vlado SHS v Ljubljani. Imenovana je bila Deželna vlada, ki je bila podrejena osrednji vladi v Beogradu (Marolt 1999, 229), ki so jo 12. julija 1921 ukinili (Stiplovšek 1995, 24). Začasno je bila ustanovljena Pokrajinska uprava, katere pristojnosti bi naj prenesli na samouprave, velike župane in ministrstva (Stiplovšek 1995, 24).

Uredba o razdelitvi Kraljevine SHS je izšla dne 26. aprila 1922 in Pokrajinska uprava za Slovenijo je bila s sklepom ministrskega sveta z dne 3. decembra 1923 ukinjena. Pristojnosti Pokrajinske uprave za Slovenijo sta prevzela velika župana oblasti v Mariboru in Ljubljani (Pokrajinski arhiv Maribor 2009, 16). Kraljevi-

7 1876. évi XXVIII. törvénycikk a népiskolai hatóságokról (Zakonski člen o šolskih oblasteh za ljudske šole iz leta 1876).

na Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila teritorialno razdeljena na 33 oblasti. Na ozemlju Slovenije sta to bili mariborska oblast, del katere je bilo tudi Prekmurje, in ki je imela sedež v Mariboru, in ljubljanska oblast, ki je imela sedež v Ljubljani (Uredba o razdelitvi države na oblasti 1922, 1. člen).

Skladno s prvim členom Zakona o občni upravi iz leta 1922 so v občo upravo spadale med drugim tudi zadeve iz pristojnosti ministrstva za prosveto. Drugi člen tega zakona navaja, da zadeve občne uprave v srezu (okraj) opravlja sreski poglavar skladno z zakonom in pod nadzorom velikega župana oblasti. Veliki župan mariborske oblasti je pričel delovati v začetku leta 1924 in je za oblastva občne uprave predstavljal pritožbeno in nadzorno instanco (Pokrajinski arhiv Maribor 2009, 7). Veliki župan je bil predstavnik vlade v Beogradu in podrejen ministrstvu za notranje zadeve (Vilfan 1996, 471).

V srezu je bil neposredni izvrševalec občne upravne oblasti sreski poglavar, ki je bil podrejen velikemu županu oblasti. V pristojnost sreskega poglavarja so spadale vse zadeve občne uprave razen tistih, ki so bile predpisane drugim oblastem (Zakon o občni upravi 1922, 18. člen). Sreskemu poglavarju so se po potrebi dodelili prosvetni, tehnični, ekonomski, veterinarski, gozdarski in drugi referenti (Zakon o občni upravi 1922, 19. člen). Za posamezne kraje, ki so bili daleč od sreskega sedeža, je v večjih srezih na predlog velikega župana oblasti lahko minister za notranje zadeve ustanovil sreske izpostave (Zakon o občni upravi 1922, 20. člen). V času Kraljevine Jugoslavije leta 1929 pa so se sreska poglavarstva preimenovala v sreska načelstva na podlagi Zakona o notranji upravi (Čeh in Semlič Rajh 2003, 65).

Območje Prekmurja je bilo s strani jugoslovanske vojske zasedeno 12. avgusta 1919 (Slavič 1921, 122). Nekaj dni kasneje, dne 17. avgusta 1919, je bilo Prekmurje izročeno civilni oblasti (Kokolj 1984, 19–20). 15. novembra 1920 je bila trianonska mirovna pogodba odobrena s strani madžarske zbornice v Budimpešti (Slavič 1921, 122).

Po zasedbi je območje Prekmurja predstavljalo en sam okraj pod politično upravo civilnega komisarja, ki je imel svoj sedež v Murski Soboti in ekspozituro (izpostavo) v Dolnji Lendavi, za tisti del, ki je prej pripadal županiji Zala (Kokolj in Horvat 1977, 363).

Nova oblast je na območju Prekmurja posegala v uradništvo, kamor so namestili slovenske uradnike, ki so se zaposlili kot učitelji, orožniki, uslužbenci finančnih uradov in uradniki pri sreskem načelstvu, na železnici, sodišču in drugih uprav-

nih službah. Po direktivi se jih je veliko preselilo na območje Prekmurja s Primorske in Štajerske (Brumen 1995, 69). Uradniki, ki so sodelovali v madžarskih upravnih službah, so bili izgnani, saj bi naj predstavljali grožnjo pri prevzgoji domačinov (Brumen 1995, 94). Območje Prekmurja je predstavljalo eno pokrajino z enim civilnim komisariatom, le-ta pa je imel sedež v Murski Soboti. Za ureditev šolskih razmer je nato bil izvoljen okrožni šolski sosvet, ki mu je predsedoval civilni komisar Lajnšic. Na mesta prejšnjih učiteljev so nastavili učitelje in učiteljice iz drugih krajev po Sloveniji (Slavič 1921, 103–108).

Dne 1. junija 1921 je prenehal delovati civilni komisar, ustanovljeno je bilo okrajno glavarstvo, ki je imelo sedež v Murski Soboti in ekspozituro v Dolnji Lendavi. V sestavu političnega okraja je deloval samo en šolski okraj za območje Prekmurja (Kokolj in Horvat 1977, 364).

V času Kraljevine SHS so z Zakonom o občni upravi iz leta 1922 okrajna glavarstva spremenila naziv, uvedena so bila sreska poglavarstva, na čelu katerih je deloval sreski poglavar, ki je bil pristojen za zadeve občne uprave (Čeh in Semlič Rajh 2003, 64–65).

Šolski okraj za območje Prekmurja se je razdelil na dolnjelendavskega in murkosoboškega. Sreska ekspozitura v Dolnji Lendavi je bila leta 1924 ukinjena in s svojim delovanjem sta pričeli sreski poglavarstvi v Dolnji Lendavi in Murski Soboti. Z ustanovitvijo dolnjelendavskega sreza je šolski odbor za Prekmurje prenehal delovati, ustanovljena sta bila šolska oddelka pri sreskih poglavarstvih v Dolnji Lendavi in Murski Soboti (Kokolj in Horvat 1977, 365).

Leta 1927 so krajevni šolski odbor sestavljali župan, šolski upravitelj in občinski odborniki iz tistih krajev, ki so sestavljali šolsko občino. Naloga krajevnih šolskih odborov je bila, da so skrbeli za izpolnjevanje dolžnosti glede napredovanja in vzdrževanja šol, za nadzor nad rednim obiskovanjem pouka otrok, ki so bili vpisani na šole, za izrekanje kazni staršem tistih otrok, ki niso hodili v šolo, za sestavljanje proračuna za vzdrževanje šole, poskrbeti pa so morali tudi za učence iz revnejših družin in za osnovne šolske potrebščine (Kokolj in Horvat 1977, 323–324).

Leta 1929 je bilo ozemlje današnje Slovenije združeno v eno upravno enoto, ki se je imenovala dravska banovina in je bila upravno razdeljena na 25 srezov, med katerimi je bil tudi srez Murska Sobota. Sreska načelstva so bila oblastva občne uprave prve stopnje, v katerih je bila združena vsa občna uprava in je obsegala vse

posle, razen tistih, ki so bili v pristojnosti sodišč, vojaških in finančnih oblastev in pa v primerih, kjer je država nastopala kot podjetnik, ne pa kot nosilec oblasti. V srezu je bil nosilec obče uprave sreski načelnik. Sreska načelstva so prenehala delovati leta 1941 (Pokrajinski arhiv Maribor 2009, 16).

PISARNIŠKO POSLOVANJE

V diplomskem delu je na kratko predstavljeno pisarniško poslovanje v obdobju Kraljevine Ogrske in Kraljevine SHS.

Na Madžarskem so se postopki upravljanja z javnimi dokumenti zelo spreminjali, s tem so se spreminjali tudi postopki evidentiranja in arhiviranja teh dokumentov. Na področju upravljanja z dokumenti so reforme potekale vzporedno s spremembami v političnem sistemu. Ko je Ogrska leta 1526 postala del Habsburškega cesarstva, je to vplivalo tudi na pisarniško ureditev, ki se je preoblikovala. Leta 1528 je bila ustanovljena Ogrska komora (madž. Magyar Kamara), ki je postala samostojen urad. Takrat se tudi prvič pojavijo dokumenti, ki so jih hranili v kronološkem zaporedju. (Kocsis 2017, 6).

Reforme, ki so bile uvedene v času Habsburške monarhije, so bile vpeljane tudi v ogrske vladne organe. Nov sistem upravljanja z dokumenti je bil na Ogrskem uveden leta 1790 in je vplival na upravljanje z dokumenti pri oblasteh vse do leta 1848. Leta 1769 je Marija Terezija odredila uvedbo vložnih vpisnikov. Vpisnike so vodili po številkah. Sama vloga in rešitev te vloge sta v vpisniku dobila isto zaporedno številko. Ta način vodenja spisov je vplival tudi na samo hrambo spisov; spise z isto delovodno številko so vložili v ene vrste srajčke, plaščke (t. i. *pallium*), na katere so napisali vložno številko (številka, pod katero so vodili spise, v nadaljevanju delovodna številka), čas, ko je spis prispel, kratko vsebino zadeve oz. vloge in številko predhodno prispelih spisov ter številko kasneje prispelih spisov. Ta način je omogočal, da sta se dva dela ene zadeve hranila skupaj (torej izvirni prispeli spis in osnutek odhodnega spisa nista bila ločena, temveč sta se hranila skupaj v isti srajčki, opremljena z isto delovodno številko). Na ta način so se spisi ene zadeve hranili v t. i. bilateralni seriji; razvrščeni so bili po kronološkem zaporedju po letih, znotraj tega pa po delovodnih številkah (Kocsis 2017, 7).

Za ogrske upravne organe so leta 1850 izdali prva uradna navodila, ki so enotno urejala upravljanje z dokumenti uradnih organov na Ogrskem (Sashegyi 1974,

482). Uvedli so sistem odlaganja spisov po osnovnih številkah, s pomočjo tega pa so nato hranili dokumente, ki so nastali v sklopu ene zadeve. Dokumente z različnimi delovodnimi številkami, ki so se nanašali na isto zadevo, so združili pod eno delovodno številko. Ta delovodna številka je predstavljala osnovno številko spisa in je bila navedena na vseh dokumentih spisa (Kocsis 2017, 9).

Pred izrazom delovodnik se je uporabljal izraz opravični vpisnik, ki se je uveljavil pred drugo svetovno vojno (Žontar 1993, 44). Po prvi svetovni vojni je za vse splošne upravne oblasti postala obvezna uporaba kombiniranega opravičnega vpisnika. Tako so kombinirani opravični vpisnik oz. vložni vpisnik uporabljala tudi sreska poglavarstva. Ta vpisnik so upravne oblasti uporabljale na podlagi navodil, ki so bila izdana konec leta 1924 s strani velikih županov mariborske in ljubljanske oblasti (Žontar 1993, 41–42). V mariborski oblasti so uporabljali kombinirani vložni vpisnik, ki je imel poleg poslovnih tudi temeljne številke (Vilfan in Žontar 1973, 38). Kombinirani sistem je predstavljal primer preprostega načina urejanja dokumentacije. V smislu kombiniranega sistema urejanja so spise združevali po vsebini, vsebinske skupine pa so razvrščali po kronološkem zaporedju, in sicer po datumu prvega ali zadnjega spisa v skupini. Vsak spis je predstavljal posebno samostojno enoto. To enoto je predstavljal prejeti ali odposlani dopis in odgovor na to. Spise so združevali v zadeve. Te zadeve so vsebovale vse spise o nekem postopku v zvezi z reševanjem neke naloge ali konkretnega primera. Več zadev so po sorodnosti snovi združevali v dosjeje. Kronološko so razvrščali po številkah tako, da so enote bile oštevilčene in so stale po številčnem zaporedju. Spisi so bili lahko oštevilčeni tudi po zaporedju datumov in v tem primeru je bil kronološki red obenem tudi številčen (Vilfan in Žontar 1973, 26).

SPISI ODDELKA ZA PROSVETO V FONDU SRESKO NAČELSTVO MURSKA SOBOTA – OKRAJNI ŠOLSKI SVET ZA PREKMURJE

Raziskava je bila omejena na spise oddelka za prosveto fonda Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor in sicer na obdobje Kraljevine SHS od leta 1920 do leta 1929.

V diplomskem delu so zastavljena štiri raziskovalna vprašanja. Predstavljeni so rezultati.

Raziskovalno vprašanje 1: Kako so odloženi spisi oddelka za prosveto v fondu Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje v smislu hierarhije fonda?

V primeru obravnavanega gradiva so nivoje popisovanja predstavljali fond, serija, podserija in združeni dokument. Spisi oddelka za prosveto so popisani na nivoju serije, podserij in združenih dokumentov do vključno leta 1931.

V podatkovni zbirki slovenskih arhivov Virtualna arhivska čitalnica (v nadaljevanju VAČ) so zbirke in fondi Pokrajinskega arhiva Maribor razvrščeni v več skupin z nosilnimi oznakami. *Uprava* (signatura SI_PAM-A000) predstavlja skupino fondov, ki se deli na več skupin fondov. Ena od teh skupin fondov je skupina *Državne in avtonomne lokalne oblasti do 1945/1947* (signatura SI_PAM-A500). Skupina fondov *Državne in avtonomne lokalne oblasti do 1945/1947* se deli na več skupin fondov, ena od teh skupin je skupina *Okrajna glavarstva, okrajni uradi, srezi 1849 do 1945* (signatura SI_PAM-A530). Znotraj skupine fondov *Okrajna glavarstva, okrajni uradi, srezi 1849 do 1945* je več fondov, med katerimi se nahaja tudi fond, katerega del je predstavljal temo raziskovanja, to je fond *Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje (1920–1941)* (signatura SI_PAM/0089).

Fond *Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje (1920–1941)* se deli na več serij. Spisi oddelka za prosveto v obdobju od leta 1920 do vključno leta 1929 v omenjenem fondu so bili raziskani v VAČ-u in scopeArchivu. Iz scopeArchiva je razvidno, da se fond *Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje (1920–1941)* deli na šest serij:

- *Zaupni (vojaški) spisi: Sresko načelstvo Murska Sobota*
- *Šolski listi in statistična poročila: Sresko načelstvo Murska Sobota: oddelek za prosveto*
- *Okrožnice in dekreti: Sresko načelstvo Murska Sobota: oddelek za prosveto*
- *Poročila o nadzorovanju šol: Sresko načelstvo Murska Sobota*
- *Personalne mape učiteljev: Sresko načelstvo Murska Sobota: oddelek za prosveto*
- *Spisi oddelka za prosveto: Sresko načelstvo Murska Sobota.*

Tema raziskovanja se je nahajala znotraj serije *Spisi oddelka za prosveto: Sresko načelstvo Murska Sobota* (signatura SI_PAM/0089/001).

V scopeArchivu je serija *Spisi oddelka za prosveto: Sresko načelstvo Murska Sobota* razdeljena na več podserij, in sicer za vsako leto posebej, na primer podserija *Spisi oddelka za prosveto za leto 1920* (signatura SI_PAM/0089/001/001). Znotraj posamezne podserije so spisi popisani na nivoju združenega dokumenta, na primer: *Obračun stvarnih šolskih potrebščin prekmurskih osnovnih šol za leto 1922: Splošni spisi oddelka za prosveto za leta 1920–1941: Sresko načelstvo Murska Sobota* (signatura SI_PAM/0089/001/004/00454).

En primer spisa (signatura SI_PAM/0089/001/009/00001), popisanega na nivoju združenega dokumenta bi v smislu hierarhije fonda lahko predstavili tako:

Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje (1920–1941) (fond)

↓

Spisi oddelka za prosveto: Sresko načelstvo Murska Sobota (serija)

↓

Spisi oddelka za prosveto za leto 1920 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1921 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1922 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1923 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1924 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1925 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1926 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1927 (podserija)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1928 (podserija)

↓

Osnovne šole v srezu Murska Sobota, prošnje za podporo za uboge (revne) učence (združeni dokumenti)

Spisi oddelka za prosveto za leto 1929 (podserija)

Spisi, ki se nahajajo v teh tehničnih enotah v obravnavanem obdobju od leta 1920 do vključno leta 1929, so popisani na nivoju združenega dokumenta, skupaj predstavlja to več kot 15.000 zapisov.

Raziskovalno vprašanje 2: Kdo je bil ustvarjalec fonda Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje, kakšen način pisarniškega po-

slovanja oz. odlaganja spisov je bil vzpostavljen pri tem ustvarjalcu in v kolikšni meri se je ohranila prvotna ureditev arhivskega gradiva tega ustvarjalca?

Ustvarjalec fonda Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje je sresko načelstvo Murska Sobota, ki je delovalo med letoma 1919 in 1941. Pri historiatu ustvarjalca obravnavanega fonda je v VAČ-u navedeno, da je leta 1919 civilno upravo na območju Prekmurja prevzel civilni komisar za Prekmurje, ki je imel sedež v Murski Soboti, izpostava pa je bila v Dolnji Lendavi. Leta 1921 je bilo ustanovljeno okrajno glavarstvo Murska Sobota, ki je imelo izpostavo v Dolnji Lendavi in se je leta 1922 preimenovalo v sresko poglavarstvo Murska Sobota, leta 1929 pa v sresko načelstvo Murska Sobota. V smislu 43. člena Zakona o notranji upravi so v pristojnost sreskega načelnika spadale zadeve obče uprave razen tistih, ki so na podlagi posebnih predpisov bile v pristojnosti višjih oblastev. Upravno območje sreskega načelnika je bil srez, urad pa sresko načelništvo (načelstvo). Ta zakon v tretjem poglavju ureja položaj in področje sreskega načelnika.

Obravnavani fond hrani Pokrajinski arhiv Maribor, ki ga je leta 1966 predala Študijska knjižnica Murska Sobota. Del tega fonda hrani tudi Arhiv Republike Slovenije. Nekatere spise pa hrani tudi Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota (v nadaljevanju PIŠK). VAČ-u je iz historiata popisne enote fonda Sresko načelstvo Murska Sobota, ki ga hrani PIŠK Murska Sobota, razvidno, da ni znano, kako je arhivsko gradivo, ki se nanaša na srez Murska Sobota, sploh prišlo tja. Gradivo takrat ni bilo urejeno niti kronološko niti odloženo po delovodnih številkah. Ker je bilo gradivo zelo pomešano tudi glede na vsebino, prvotne ureditve ni bilo mogoče vzpostaviti.

Gradivo obravnavanega fonda, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor, je urejeno kronološko po posameznih letih, od leta 1920 do leta 1941. To gradivo je popisano na nivoju fonda, serij, podserij in združenih dokumentov. Delovodniki se niso ohranili, so pa spisi oddelka za prosveto obravnavanega fonda urejeni po številkah ovojev do vključno leta 1927. Z letom 1928 so urejeni po delovodnih številkah. Spisi oddelka za prosveto obravnavanega fonda v obdobju od leta 1920 do vključno leta 1929 so odloženi v 32 tehničnih enotah.

Raziskovalno vprašanje 3: Kako je tehnično opremljeno arhivsko gradivo obravnavanega fonda in v kakšnem stanju so spisi z ozirom na materialno varstvo arhivskega gradiva?

Sam fond obsega 7,1 tekočih metrov gradiva. Arhivsko gradivo se hrani v 71 tehničnih enotah, arhivskih škatlah. Gradivo, namenjeno tej raziskavi, spisi oddelka za prosveto za obdobje med letoma 1920 in 1929, obsega 32 arhivskih škatel.

Tehnične enote so označene s t. i. arhivskimi tablicami, na katerih so navedene prejšnje signature (novih signatur *SI_PAM/0089* na tablicah ni), ime fonda (*Sreško načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje*) in vsebina (na primer *Spisi 1921, št. 151–280*).

Nekateri spisi so opremljeni z izvirnimi ovoji z zaporednimi številkami, nekaterim pa so bili ovoji naknadno dodani in označeni s številko. Takšen primer predstavlja jo predvsem tisti spisi, ki obsegajo več dokumentov in predstavljajo neko celoto, ki mora ostati vidna. Nekateri spisi pa so bili naknadno opremljeni z ovoji zato, ker so poškodovani in zahtevajo posebno previdnost pri rokovanju. Pri nekaterih spisih so številke na ovojih skladne z delovodnimi številkami določenih spisov, pri nekaterih pa številke na ovojih predstavljajo samo zaporedno številko ovoja, v katerem imajo dokumenti različne delovodne številke, se pa nanašajo na isto vsebino in leto. Takšni primeri se pojavljajo pri spisih do leta 1928. Med gradivom se pojavljajo tudi oštevilčeni prazni ovoji, ki ne vsebujejo nobenega dokumenta.

Med obravnavanim gradivom se pojavlja izključno spisovno gradivo. Večina spisov je formata A4, pogosta sta tudi format papirja A3 in A5.

Na splošno so obravnavani spisi dobro ohranjeni, pri nekaterih spisih je opaziti bledenje črnila, rumeno obarvanost papirja, lomljenje papirja ob robovih. Med spisi se v redkih primerih pojavi tudi kak strgan dokument. Ponekod je opaziti tudi sledove spenjanja nekaterih dokumentov s kovinskimi predmeti, kot so to sponke in igle. Pojavljajo se tudi dokumenti, ki so med seboj zlepljeni na robovih, pri nekaterih posameznih dokumentih je opaziti sledove lepila. Spisi so napisani s svinčnikom, tudi z barvnimi svinčniki, predvsem v modri in rdeči barvi, s črnilom. Zelo pogosto se pojavlja tipkopis.

Raziskovalno vprašanje 4: Kakšne so vsebinske značilnosti obravnavanega arhivskega gradiva in kako je javnosti dostopno to arhivsko gradivo?

V spisih oddelka za prosveto v obravnavanem fondu prevladuje slovenski jezik, v okrožnicah in dopisih je pogosta tudi srbohrvaščina. Občasno se pojavi, predvsem še v letu 1920, kakšen dokument, pisan v madžarskem ali nemškem jeziku, to so predvsem zdravniška spričevala.

V spisih prevladuje oblika pisave latinica. Besedila se v latinici pojavljajo tako v tiskani kot tudi v rokopisni obliki. Nekatere okrožnice in dopisi so pisani tudi v cirilici, ki se prav tako pojavlja v tiskani in rokopisni obliki.

Zanimivi so tudi nekateri dopisi, ki so sicer pisani v slovenskem jeziku, vendar se v njih pojavlja madžarski črkopis, kar predstavlja značilnost obravnavanih spisov predvsem iz leta 1920 in 1921. Tako se v nekaterih spisih pojavlja *Murszka Sobota, Okrajno Glavarsztvo Solszki odelek*. Poleg tega so pogosta imena krajev v madžarskem jeziku, tako tudi imena in priimki. Iz spisov sem ugotovila, da so nekateri starši šoloobveznih otrok v svojih prošnjah še v letu 1929 uporabljali podpis v madžarskem črkopisu. Pojavljajo se pa tudi izrazi, značilni za območje Prekmurja, kot na primer *mouž* (mož), *betežen büu* (bil bolan), *varoš* (mesto), *školski lekar* (šolski zdravnik), *stražmešter* (stražar).

Pogosto so posamezni dokumenti kolkovani, opremljeni s štamplikami takratnih oblasti (okrajno glavarstvo, sresko poglavarstvo), zelo pogosti so tudi žigi osnovnih šol.

Pri obravnavanih spisih so pogosti dopisi med okrajnim glavarjem oz. kasnejšim sreskim poglavarjem in šolskimi vodstvi oz. šolskimi upraviteljstvi (šole so vodili učitelji-voditelji, učiteljice-voditeljice oz. upravljali šolski upravitelji, šolske upraviteljice osnovnih šol).

Veliko je okrožnic Višjega šolskega sveta, Pokrajinske uprave za Slovenijo, Prosvetnega oddelka za Slovenijo, Ministrstva za prosveto Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, velikega župana mariborske oblasti, nekaj okrožnic je tudi s strani velikega župana ljubljanske oblasti, ki so poslane okrajnim šolskim svetom, šolskemu oddelku okrajnega glavarstva v Murski Soboti. Predvsem so to okrožnice glede naredb, zanimiva pa so tudi priporočila za nabavo določenih učbenikov ali knjig za šolske knjižnice ter obvestila glede raznih proslav ob praznikih.

Pojavljajo se obvestila o pojavih različnih boleznih na šolah, obvestila o nagradah za poučevanje verouka, o nagradah za najlepše urejene šolske vrtove, poročila o kurjavi, prošnje šol za drva, dopisi o zasedbah šol s strani vojakov, razni sezname o šolskih zadevah, urniki, prošnje za šolske potrebščine, obvestila glede pouka prostih dni zaradi spovedi in obhajila. Veliko je tudi proračunov in obračunov osnovnih šol, ohranjeni so tudi računi za osnovne šolske potrebščine in potrdila o vplačanih zneskih.

Spisi se nanašajo na prošnje staršev šoloobveznih otrok, ki prosijo za šolske olajšave ali za šolanje svojih otrok na kateri izmed drugih šol. Med spisi se najdejo opomini in dopisi ter obvestila glede kazenskih postopkov zoper starše šoloobveznih otrok, ki svojih otrok niso pošiljali v šolo ali zaradi neopravičenih izostankov od pouka.

Veliko je dopisov in prošenj učiteljev in učiteljic za družinske dodatke, za napredovanje v plači, za bolniške dopuste, za odsotnost z dela zaradi opravljanja učiteljskih izpitov, dopisov in prošenj glede naturalnih stanovanj⁸, povračil selitvenih stroškov, predplačil, plač, premestitev, imenovanj, službenih ocen, uslužbenskih listov, prošenj za izdajo potnih listov za potovanje v tujino. Spisi se nanašajo tudi na izplačane pokojnine učiteljem in učiteljicam.

Velikokrat so priložena tudi zdravniška spričevala sreskega sanitetnega referenta ali zdravnikov iz Avstrije in Madžarske. Tako so zdravniška spričevala pisana tudi v nemškem in madžarskem jeziku. Precej spisov iz leta 1922 se nanaša tudi na odpuste učiteljev oz. na prisilno upokožitev. Med spisi iz leta 1920 so tudi prošnje nekaterih učiteljev in učiteljic, da bi nadaljevali svojo učiteljsko službo v novi državi. K tem so priložene tudi izjave, v katerih se zavežejo, da se bodo v roku enega leta naučili slovenskega knjižnega jezika.

Zanimivost spisov predstavljajo tudi imena krajev, kjer so bile šole. Ti kraji se v nekaterih spisih, predvsem še v letih 1920–1922 pojavljajo v madžarskem jeziku, občasno pa v slovenskem jeziku z madžarskim črkopisom. Nekateri kraji so se imenovali drugače, kot se imenujejo danes, na primer *Kuzdoblan* ali *Kuzdoblanje* (Kuzma), *Gornja Lendava* (Grad), *Srdica* (Serdica), *Mala Poljana* (Mala Polana), *Črensovci* (Črenšovci), *Rogačevci* (Rogašovci), *Dolnja Lendava* (Lendava), *Svetovci* ali *Svetahovci* (Satahovci), *Grlici* (Gerlinci), *Koprivnik* (Kruplivnik).

Iz spisov izvemo tudi, v katerih krajih so delovale rimskokatoliške in evangeličanske osnovne šole, kdo so bili župniki in duhovniki. Ohranjeni so tudi zapisniki sej krajevnih šolskih *stolcev* (odborov).

V nekaterih prošnjah, seznamih in dopisih glede kazenskih postopkov, so navedeni tudi podatki učencev, kot so kraj in datum rojstva, njihova verska opredelitev, tudi številke hiš.

⁸ Naturalno stanovanje – nekdanje je to bilo stanovanje, ki je nadomeščalo del plače. SSKJ 1997, str. 632.

ZAKLJUČEK

V diplomskem delu je bila na kratko predstavljena zgodovina uprave v obdobju Kraljevine Ogrske in Kraljevine SHS, z namenom ponazoriti, kako je bilo območje Prekmurja upravno razdeljeno in kateri pristojni organi so takrat delovali na tem območju. Na kratko so bili predstavljeni načini pisarniškega poslovanja, ki so se uveljavljali v Kraljevini Ogrski in v obdobju Kraljevine SHS.

Ugotovljena je bila smiselna vzpostavitev hierarhije odloženih spisov v obravnavanem fondu, saj omogoča hitro dostopnost spisov tako za raziskovalce kot tudi za arhiviste.

Ustvarjalec spisov oddelka za prosveto oz. ustvarjalec samega fonda Sresko načelstvo – Okrajni šolski svet za Prekmurje je deloval pod različnimi nazivi: civilni komisar, okrajni glavar, sreski poglavar in sreski načelnik, kar je bil tudi zadnji naziv tega ustvarjalca.

Prvotne ureditve samega fonda in obravnavanih spisov ni bilo možno ugotoviti, saj je bilo gradivo že urejeno in odloženo v arhivskih škatlah kronološko po letih in po delovodnih številkah.

Nekaj spisov je poškodovanih, porumenelih, robovi papirja razpadajo, ponekod je besedilo zbledelo. Verjetno so razlogi takšnega stanja nekaterih spisov neprimerni pogoji hrambe pri ustvarjalcu (izpostavljenost svetlobi, mikroklimatski pogoji). Da se to arhivsko gradivo zavaruje pred izgubo in nadaljnjim poškodovanjem skozi uporabo, bi bilo smiselno nekatere dokumente optično prebrati. Na splošno so spisi lepo berljivi in v zadovoljivem stanju.

Vsebina gradiva se dotika predvsem šolskih zadev. Spisi se tako nanašajo predvsem na osnovnošolske zadeve v srezu Murska Sobota in Dolnja Lendava. Med gradivom so razni sezname šoloobveznih otrok, sezname neopravičenih izostankov od pouka, sodni pozivi učiteljem oz. učiteljicam, veliko je prošenj učiteljev in učiteljic za odsotnost z dela, za razne tečaje, za premestitve na druge šole. Veliko je tudi raznih okrožnic takratnih višjih pristojnih organov. Obravnavano gradivo predstavlja tudi vir statističnih, krajevnih in rodoslovnih podatkov.

Raziskava je pokazala določena dejstva, značilnosti in vsebine v času Kraljevine SHS na območju Prekmurja. Rezultati diplomskega dela bi lahko omogočili lažje razumevanje tega obdobja, ki je bilo povezano z ohranjenimi dokumenti

obravnavanega fonda. Možne bi bile nadaljnje raziskave tega obdobja zgodovine Slovenije tudi po nivojih različnih raziskovalcev, ki raziskujejo slovensko zgodovino in zgodovino območja Prekmurja, k čemur bodo prispevali tudi podatki o razvoju institucij, ki so zagotavljale normalno delovanje države v letih po prvi svetovni vojni.

LITERATURA

1876. évi XXVIII. törvénycikk a népiskolai hatóságokról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600028.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>.
- Bogataj, L. (1937). Uprava dravske banovine. *Krajevni leksikon dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/762/1937_Krajevni_leksikon_dravske_banovine.pdf.
- Brumen, B. (1995). *Na robu zgodovine in spomina. Urbana kultura Murske Sobotе med letoma 1919 in 1941*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Cvirn, J., Grdina, I., Ivanič, M., Longyka, I., Prunk, J., Simoniti, V. in Štih, P. (1999). *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Založba Mladinska Knjiga.
- Čeh, S. in Semlič Rajh, Z. (2003). Arhivsko gradivo s področja uprave v pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor. V M. Novak (ur.), *Hraniti in ohraniti: 100 let načrtnega zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva ter 70 let delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru: jubilejni zbornik* (str. 63–90). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Čepič, Z., Gestrin, F., Grafenauer, B., Hainz, P., Ivanič, M., Jeri, J., Kacin – Wohinz, M., Melik, V., Mikuž, M., Nečak, D., Petru, P., Šorno, J., Vodušek, J., Zakrajšek, B. in Zorn, T. (1979). *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kocsis, P. (2017). *A magyar kormányzati rendszer iratkezelése a 20. században*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. <https://kti.uni-nke.hu/szakiranyu-tovabbkepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesi-szakok/kozszolglati-informacio-es-iratmenedzsment/tananyag>.

- Kokolj, M. in Horvat, B. (1977). *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Kokolj, M. (1984). *Prekmurski Slovenci od nacionalne osvoboditve do fašistične okupacije 1919–1941*. Murska Sobota: Pomurska Založba.
- Leskovec, A. in Serše, A. (2003). *Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelu (1849–1860). 1. del*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Marolt, J. (1999). *Slovenci skozi čas. Kronika slovenske zgodovine*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Mayer, L. in Molnár, A. (2008). *Források a Muravidék történetéhez / Viri za zgodovino Prekmurja. Szöveggyűjtemény – 1. kötet*. Vas Megyei Levéltár, Zala Megyei Levéltár. https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Sk_2008_Mura_1/?pg=0&layola=s.
- Mayer, L. in Molnár, A. (2008). *Források a Muravidék történetéhez / Viri za zgodovino Prekmurja. Szöveggyűjtemény – 2. kötet*. Vas Megyei Levéltár, Zala Megyei Levéltár. https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Sk_2008_Mura_2/?pg=0&layola=s.
- Novak, V. (1986). *Zgodovinski dejavniki. Hodil po zemlji sem naši. Prekmurje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pokrajinski arhiv Maribor. (2009). *Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Sashegyi, O. (1974). Közigazgatásunk polgári kori ügyviteli és iratkezelési módszereinek kialakulása. *Levéltári Közlemények 44–45 (1973–1974)*, 461–503. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_leveltari_kozlemenyek/.
- Slavič, M. (1921). *Prekmurje*. Ljubljana: Slovenska krščansko-socialna zveza.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). (1997). 2. ponatis. Ljubljana: DZS.
- Smej, J. (2006). Organiziranost Cerkve v Prekmurju od 1900 do ustanovitve murskosoboške škofije. V: S. Zver, F. Kuzmič (ur.), *Škofija Murska Sobota 2006. Zgodovinski oris krščanstva v Pomurju* (str. 66–77). Murska Sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža Murska Sobota, Založba Stopinje.

- Stiplovšek, M. (1995). Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1918–1929. *Arhivi XVIII (1/2)*, 18–29. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VCYWRGZ5>.
- Toš, M. (2012). *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. https://www.researchgate.net/publication/340854548_Zgodovinski_spomin_na_prekmurske_Jude/fulltext/63e67b956425237563a276b1/Zgodovinski-spomin-na-prekmurske-Jude.pdf.
- Uredba o razdelitvi države na oblasti. Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, (49/22). https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/212/UL_1922.pdf.
- Vilfan, S. in Žontar, J. (1973). *Arhivistika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Vilfan, S. (1996). *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska Matica. <https://www.sistory.si/publication/904>.
- Virtualna arhivska čitalnica (VAČ). (01. 02. 2024). <https://vac.sjas.gov.si/vac>.
- Zakon o notranji upravi. Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, (76/1929). <https://www.sistory.si/publication/220>.
- Zakon o občni upravi. Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, (49/22). https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/212/UL_1922.pdf.
- Zakon o oblastni in sreski samoupravi. Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, (49/22). https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/212/UL_1922.pdf.
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006). Uradni list RS, (30/06). <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-01-1229?sop=2006-01-1229>.
- Zelko, I. (1996). *Zgodovina Prekmurja. Izbrane razprave in članki*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Žontar, J. (1984). *Arhivistika*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Žontar, J. (1993). Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956. *Arhivi XVI (1–2)*, 30–44. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije. http://www.arhivsko-drustvo.si/wp-content/uploads/Arhivi_p/Arhivi_1993_1-2.pdf.
- Žontar, J. (2003). *Arhivska veda v 20. stoletju*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Summary

The thesis briefly presented the history of the administration during the period of the Kingdom of Hungary and the Kingdom of SHS, with the aim of illustrating how the territory of Prekmurje was administratively divided and which competent authorities operated in this area at that time. The types of office work that were established in the Kingdom of Hungary and in the period of the Kingdom of SHS were also briefly represented.

The establishment of the hierarchy of the files in the considered fond is reasonable, as it enables quick access of files for the researchers and also for archivists.

The creator of the records of the department of education, the creator of the considered fond itself worked under different names: civilni komisar, okrajni glavar, sreski poglavar and sreski načelnik, which was also the last name of this creator.

It was not possible to determine the original order of the fond itself and of the files in question, as the material had already been arranged and stored in archival boxes chronologically by years and by reference numbers.

Some files of the fond in question are damaged, the paper is yellowed and disintegrates on the edges, in some places the text has faded. Probably the reasons for this state are inappropriate storage conditions at the creator's place (exposure to light, microclimate). In order to protect this archival material from loss and further damage through use, it would be reasonable to scan it. In general, the records are readable and in a satisfactory condition.

The content of the material mainly concerns school matters. The files thus relate primarily to school matters in the region of Murska Sobota and Dolnja Lendava. Among the records there are various lists of school-aged children, lists of unexcused absences from classes, court summons to teachers, there are many requests from teachers for absences from work, for various courses, for transfers to other schools. There are also many different circular letters of the higher authorities of the time. The discussed material also represents the source of statistical, local and genealogical data.

The research showed certain facts, characteristics and contents during the period of the Kingdom of SHS in the area of Prekmurje. The results of thesis could enable an easier understanding of this period, which was connected with the

preserved records of the considered fond. It would be possible to further research this period of Slovenian history also according to the levels of various researchers who research Slovenian history and the history of the area of Prekmurje, to which data on the development of institutions that ensured the normal functioning of the country in the years after the First World War will also contribute.

Typology: 1.03 Other Scientific Articles